

nak, impraktikusnak látszó munka nyújt nekünk a történeti és emberi földrajz munkásainak lehetőséget arra, hogy a télen, társaságunk 40 éves jubileumán megalapítsuk gazdasági szakosztályunkat és remélhessük, hogy sikeresen fog működni.

A Föld és természeti viszonyainak alapos ismerete vezethet csak az ember és a föld viszonyának, az ember életföltételeinek és gazdasági boldogulása föltételeinek ismeretéhez. Sajnos ebben a hazában még ott vagyunk vagy újra ott vagyunk, hogy hangsúlyoznunk kell az ilyen közismert tényeket.

Mindabból, amit ma itt hallunk, meg fogjuk ismerni, ha az idő rövidségénél fogva vázlatosan és hézagosan is, főbb törekvéseinket, működésünket. És remélem holnap nem mondanak nekünk Istenhozzádot, hanem azt hogy vizsontlátásra. Vagy azt sem ; maradjunk együtt gondolatban, törekvésekben, legyenek segítőkinké, tagjainkká, mert remélem meg fognak győződni, hogy anyagi és szellemi, erkölcsi erejüket a magyar tudomány, a magyar dicsőség céljaira adják.

gróf Teleki Pál dr.

főtítkár.

Elnöki megnyitó.

A negyvenéves jubiláris közgyűlésen elmondta : **Vámbéry Ármin.**

Aki az élet kemény tusájában a küzdés és törekvés göröngyös pályáján előre igyekszik törni, aki megszokta, hogy a távolba tekintsen és az ismeretlent fürkéssze, annak nehezére esik, hogy a multba merüljön el és a visszatekintésben találja eszményeit. Egyeseknél talán megfelel ez a fölfogás, mert azt, aki az elvégzett munkában gyönyörködik, az a veszély fenyegeti, hogy az öndicséret pályájára téved és a mult csodálatában megfeledkezik a jövő kötelességéről. Testületek életére azonban ez a szabály nem nyerhet alkalmazást. S ha ma ezen a helyen megjelenek, ahol negyven esztendővel ezelőtt az ujonnan alapított Magyar Földrajzi Társulatban a megnyitó beszédet és az első előadást tartottam, hogy a visszapillantásban megemlékezzem szerény működésünk különböző fázisairól, úgy az elsősorban a kegyelet ténye elköltözött barátaink és társaink emlékére. Ők velünk együtt működtek, bennünket bátorítottak és lelkesítettek s mi a hála érzetével tartozunk emléküknél.

Elfogultan és aggodva közölte első elnökünk velem a tervet, vajjon nem volna-e célszerű a mindenütt előretörő földrajzi tudomány-nak Magyarországon is otthont teremteni? A még ma is tevékeny alelnökünk, Déchy Mór támogatásával sikerült is neki az első alapkövet lefektetni s rövid idő alatt Hunfalvy János elérte azt, hogy mi 1872-ben a Magyar Földrajzi Társulatot megnyithattuk s hogy abba a helyzetbe jutottunk, hogy a tudományos világgal közölhetjük: mi is készek vagyunk a föld felfedezésének és megismerésének nagy munkájában résztvenni s az emberi tudás e fontos ágát gazdagítani.

Azt fogják mondani: negyven év csak rövid idő, csak muló pillanat az emberi életben és csak halk rezgés századunk szellemi küzdelmében. Ez igaz, de társulatunk számára ezek az évek a tanuló idő gyermekévei voltak és a gyermekkorhoz számunkra kedves emlékek fűződnek, ha haladásról tesznek tanuságot és becsületes szorgalmat bizonyítanak. De eltekintve ezektől a tisztán egyéni érzelmektől, e rövid mult tudományos szempontból is gazdag eredménnyel dicsekedhetik, különösen, ha a földrajz akkori állását a maival hasonlítjuk össze.

Amikor Társaságunkat megalapítottuk, már mindenfelé látható volt egy újabb korszak hajnalhasadása, a behatóbb munkásság kezdete. A sarkvidéki kutatás mezejéről még visszhangzott Franklin és társai halálának szomorú híre. S a tudományos világ még akkor a különböző elméletekkel foglalkozott az északi sark elérésének lehetőségére nézve. Ma ezt a kérdést ugyszólván megoldottnak tekinthetjük s hogy a csillagos lobogó, amelyet Peary a földnek állítólagos északi középpontján kitűzött, természettudományi problémák megoldásához lényegesen hozzájárul-e, azt csak a jövő fogja megmutatni. Ma csak a szellemi hősiesség megkoronázásáról van szó s ezt a sarkkutatás bizton elérte. A déli sarkvidéken hasonló eredmény várható. Itt újabban négy nemzet valóságos versenyt kezdett, mind egyszerre különböző utakon igyekeznek elérni földünk déli középpontját s ha nem csalódunk, Scott kapitány lesz az, aki Shackleton nyomában az angol lobogót nem csalóka hullámok fölött, hanem a déli sark szilárd talajába fogja kitűzni. Számos egyéb fontos felfedezésről az északi féltekén, nem is kívánok szólani. S inkább egyéb eredményekre utalok, amelyeket a lefolyt negyven év alatt feljegyezhattunk. Amikor társaságunkat alapították, Ausztrália csak a partvidéken volt lakott világ, a belső pusztaság teljesen ismeretlen volt s még nekem alkalmam nyílt ennek első kutatóját:

Stewartot, aki itt a rettentő fáradalmakban egészségét tönkretette, személyesen megismerni. Ma Ausztrália virágzó gyarmat, közel öt-millió lakóval, nemcsak az anyaország büszkesége, de bátorító példa még Európának is, a modern állami szervezetben és társadalmi szabadságban.

Amikor Társaságunk létrejött, akkor még elsősorban a Nilus forrásainak felkutatásáról volt szó s a sötét világrész belsejébe csak az utóbbi negyven esztendő folyamában jutottak a felfedezők. Osz-tályrészem volt a szerencse, hogy az afrikai kutatás hőseivel személyes viszonyban állhattam. Barth-ot, Livingstone-t, Burton-t, Speke-t, Grant-et, Nachtigall-t, Rohlf-s-t, Emin pasát, Stanley-t és másokat személyes barátaim közé számíthattam, szemtanuja voítam diadalaiknak, a földrajzi érdeklődés középpontjában, t. i. Londonban s ha ma elgondolom, hogy minő dus kamatot hajtott ez ünneplések mindegyike a praktikus briteknek, ugy nem mulaszthatom el, hogy tudományunk nagy jelentőségét kellő méltánylásban részesítem. Amit a belgák királya Stanley segítségével a frankok millióira váltott, ami a franciáknak Észak-Afrika gyöngyét biztosította, az a németeket a kis mezőből, t. i. Angra Pequénából állami gyarmattal kecsegteti s az a törekvő britnek új világbirodalmat teremtett, amennyiben rövid idő múlva a Jóreménység fokától Kairóig terjedő óriási távolságot sinszalaggal fogja összekötni és ha Angolországot a felébredő Ázsia az anyaföldrészben elfoglalt hatalmi állásából kiszorítaná, ő már Afrikában gondoskodott kárpótlásról.

Igen, azt mondtam : az ébredő Ázsia. Mert itt az utóbbi negyven esztendőben valóban rendkívüli események következtek be. A földrajzi felfedezések Kináról kissé gyöngédtelenül rántották le a fátyolt és a virágos birodalom cöfös lakója, aki az európai egykor mint sárga ördögöt szidta és megvetette, most a modern politikai intézmények meghonosításában tul akar tenni idegen tanítóján s a legrettentőbb zsarnokságból egy szökéssel a köztársaságba ugrik és mint egy deus ex machina, a világ legrégebb államépületét nyakra-főre demokratizálni akarja. És mit mondjak Közép-Ázsiáról? Ott, ahol egykor mint kolduló dervis, a kinhaláltól való örökös rettegésben zarándokoltam, ott ma a lokomotiv a luxus-vonattal robog tova és a turkomán, aki még negyven éve azzal dicsekedett, hogy könnyebb volna a sivatag minden homokszemét a földre szegezni, mint őt a letelepülésre birni, ugyanaz a turkomán ma Askabad vilamosvilágításu utcáin sétál és az orosz kulturát élvezi azáltal, hogy vutkival leissza magát. Sehol, de sehol nem volt képes az öreg

világrész a nyugat fiai kutató dühének ellentállni. A világ tetejét, amelyről hajdan csak homályos híreket, csak halvány feltevéseket tudtunk szerezni, ma már különböző irányokban keresztüljárták és ha a hosszú tél rettentő viharaival nem állná útját, már felmerült volna a terv, hogy a Fergana-ból a Pamiron át Gilgit-be és Jaszinba vezető sinuton Kásmirba nyomuljanak elő. Amit Przevaszki, Sven Hedin, honfitársunk Stein Aurél, a franciák közül Dutreuil de Rhins és Grénard a Gobi-sivatagon s akörül, valamint északi Tibetben elértek, az valóban a csodával határos.

De elfelejtem, hogy nem földrajzi jelentést akarok én ma írni, hanem csupán a Magyar Földrajzi Társaság szerény működésének óhajtom negyvenéves fennállása alkalmával az emlékezet néhány szavát szentelni, hogy eddigi munkásságából jövődöbeli munkaképességére következtethessek. Mindenekelőtt meg kell jegyezmem, hogy Magyarország részvételét földünk földrajzi kutatásában semmi esetre sem szabad kicsinylően és lenézően említeni. Magyar László, gróf Teleki Samu, Torday Emil és mások munkája az afrikai területen szakkörökben már régen megérdemelt elismerésre talált s ami Ázsiát illeti, úgy ezt a földrészt mindenkor mint saját kutatási területünket fogtuk fel s bizonyára sok külföldin teltettünk volna, ha politikai, társadalmi és kulturállapotaink kedvezőbbek lettek volna. Mindamellet a magyar tudományos szellem itt e területen igen jelentékeny eredményekkel dicsekedhetik. Gróf Széchenyi Béla és Lóczy Lajos utazása Kina északnyugati részében számos oly pontot világított meg, amelyeket orosz és angol kutatók nem érintettek és hogy mily értékesek ennek az utnak természettudományi eredményei, azt Lóczy munkáinak a francia és német tudósvilág által nyújtott elismerés fényesen bebizonyította. Nagy dicséretet érdemel Cholnoky kutató-utja Kinában, Almásy és Prinz tevékenysége a nyugati Thien-San-ban és Alai-ban, valósággal korszakalkotónak nevezhetők azonban Stein Aurél kutatásai, mert a felfedezések, a melyeket Tun-Huang-ban az Ezer Buddha barlangjaiban tett, párjukat nélkülözik az ázsiai archeologia történetében s így több mint kétezeresztendő képet tárnak szemünk elé. Nem hagyhatom említés nélkül, hogy e nagyszerű felfedezésre az első ösztönzést egy magyar ember, t. i. Lóczy Lajos adta meg. Nem hagyhatjuk végül figyelmen kívül még egy magyar kutatónak, Déchy Mórnak a munkáját, akinek kutatásai a Kaukázusban tudásunk nem egy hézagát töltötték be.

De már ideje tán, hogy 40 éves emlékünnepeünkkel foglalkoz-

zam és saját tevékenységünkre vessek egy pillantást. Mindön 40 évvel ezelőtt e helyről a megnyitó beszédet tartottam, többek között utaltam a kötelességre, amelyek bennünket először mint a külföld földrajzi kutatásainak terjesztőit s másodsor mint e kutatások gyakorlati részeseit terhelnek. Szó szerint azt mondtam: „Bizonyára nem áltatom magamat hamis reménnyel, ha azt hiszem, hogy a földrajzi ismeretek terjesztése hazánkban épp oly termékeny talajra fog találni, mint a művelt nyugati országokban mindenütt“. Ugy vélem, reményemben nem csalatkoztam, mert ha magam mellett látom Lóczynek kitűnő munkáját a Balatonról s megfontolom azt a kedvező bírálatot, melyben ezt a munkát a szakvilág részécsítette, akkor valóban büszke vagyok jóslásomra. Nem kevesebb örömmel tekintek gróf Teleki Pálnak „Atlasz a japáni szigetek kartografiájának történetéhez“ című remekművére, amelyről a bírálat nagy elismeréssel adózott s amelyről egy magasabb állásu japáni azt írta nekem: „Mi valóban hálásak vagyunk a magyaroknak ezért az értékes ajándékért“. Remélem, hogy épp ily bőséges eredménye lesz azoknak a tanulmányoknak is, amelyek Cholnoky Jenő vezetése alatt a Nagy Alföld felkutatására folyamatban vannak. Negyven évvel ezelőtt már idézett megnyitó előadásomat a következő szavakkal fejeztem be: „Még hatáskörünk nagyon is csekély, nagyon is szerény, semhogy törekvéseinket megfelelő siker koronázza. Nem fáklýát gyújtunk mi, melylyel a messze távölt akarnók megvilágítani, melylyel fényleni és tündökölni volna szándékunk, társulatunk csak szerény lámpa, melynek világa hazánk szűk körének van szánva és mi egészen meg lehetünk elégedve, ha itt sikerül némi fényt terjesztenünk“. Midőn ezeket mondtam, akkor várakozásaimat igazán nem terjeszthettem ki jobban. Ma megváltozott a helyzet. Nagyszabásu földrajzi felfedezésekre még ma sem gondolhatunk, de a földrajzi tudományt gyakorlatilag értékesíteni jogunk és kötelességünk. Öröömre szolgál, hogy Havass Rezső, Thiring Gusztáv és gróf Teleki Pálnak egy „Gazdasági Földrajzi Szakosztály“ alapítására irányuló törekvéseiben ennek a célnak az elérését a közel jövőben üdvözölhettem. Elmúlt időkben a nemzet őstörténetének nagy rejtélye a magyar lelkesedést Ázsiába csábította. Ma gazdasági célok lebegnek szemünk előtt és a „tengerre magyar“ jelszava mellé a „keletre magyar“ jelszava sorakozik. A Madzsar nevet az egész mozlim keleten, egész Afghanisztán belsejében hallottam említeni, minket ott jobban ismernek, mint Európa többi népeit s valóban örök kár volna, ha ezt az előnyt kereskedelmünk

és iparunk érdekében nem tudnók kellően kihasználni. Csak a magasabb kultúra képes a gazdasági célokat idegen országokban előmozdítani. Nyugaton Magyarország a versenyben nem érhet el sokat s ezért elsősorban Ázsiára kell vetnie a gazdasági földrajznak tekintetét. E tekintetben az új iránytól, melyet Társaságunk kezdeményezett, még sokat várhatnak. Négy évtizednek első ciklusa mindenestre reményekre jogosít Társaságunk további sikerei iránt. Remélhetőleg osztályrészem lesz, hogy a félszázados jubileumot is erről a helyről ünnepelhessem.

Főtitkári jelentés.

Az 1872. januárius 12.-én és 26.-án és április 18.-án tartott előértekezleteken határozottatott el a Magyar Földrajzi Társaság alapítása, Hunfalvy János elnöki bevezető szavai szerint egyrészt az 1871.-i antwerpeni nemzetközi kongresszus hatása alatt, másrészt, mert bár a földrajz iránt érdeklődés hazánkban alig volt, voltak néhányan, akik evvel a tudománnyal komolyan foglalkoztak.

Az auspiciumok tehát nem voltak a legkedvezőbbek, amikor a társaság az 1872. május 12.-i közgyűlésen 250 taggal megalakult. És a fejlődés is, főleg eleinte lassú volt, lassubb mindenestre mint kellett volna lennie, még ha tekintetbe is vesszük azt az általános okot, hogy gyarmataink nincsenek, gazdasági és politikai érdekeink szálai alig nyúlnak túl legközelebbi szomszédaink határain. Pedig ez is csak látszólagosan van így és önhibánk, hogy így látszik. E mellett nálunk még kevesen becsülik a tudományos munkát és még sokkal kevesebben támogatják. Igaz, hogy kevesebben is tehetik, mint a nyugat gazdag országaiban. Szegények vagyunk. De műveltségünkben is van a hiba. Nagyon megszoktuk, hogy a társadalomnak sok feladatát az államra hárítjuk. Az állami szubvenció szerepe közéletünkben valósággal betegségnek mondható. Az is műveltségi hibája társadalmunknak, hogy ha valamely célra adakozik, az adakozás mérvét a gyűjtő személye, ügyessége növelheti, de maga a cél ritkán. Sablonszerű egyformasággal „pumpol-tatjuk meg magunkat“. Még csak elvétve tűnnek fel nálunk egyes célok, egyes tudományok céltudatos, értelemmel segítő maecenasai. Pedig ez egyik létföltétele a tudományos fejlődés intenzitásának,